

O altfel de Prefață

Mirările gândirii (juridice) în fața provocărilor mișcărilor tehnologice

Și de această dată, invitându-mă a-i privi noua lucrare, acum întocmită cu grijă și pentru generația următoare și asigurarea transmiterii preocupărilor proprii, profesorul Ovidiu Predescu mă obligă, tot grație naturii întreprinderii, să recurg la aceeași stratagemă de a nu proceda la „analiză de caz”, ci, prin ricoșeu, în cadrul unei „altfel de prefață”, să provoc interesul cititorului pentru problematica abordată înainte de a-l lăsa pradă lecturii restului volumului. Și aceasta cu atât mai mult cu cât tema atacată, „inteligența artificială azi” sub o perspectivă a „dreptului, a drepturilor omului, a eticii și nu numai!”, este încă de necuprins și se pretează, mai degrabă și deocamdată, la analize punctuale și viziuni cel mult sectoriale.

Într-adevăr, înainte de toate, rămânem încă (parțial) nedumeriți de semnificațiile binomului inteligență-inteligență artificială (IA).

Suntem categorisiți, îndeobște, drept *homo sapiens* în scopul de a se marca ceea ce ne distinge de alte specii ale genului *Homo*. Un *sapiens* ținând mai ales de rațional și de acum înainte de calculabil decât de sapiență ori înțelepciune. Nu există îndoială că de mai bine de 2000 de ani, dacă la

Inteligența artificială de azi

origine situăm secolul de aur al filosofiei grecești, ori de 20.000 de ani dacă ne raportăm la desenele din grottele de la Lascaux (cum ne îndeamnă gânditori precum Michel Jouvét), chestiunile reflecției, spiritului, sufletului ori rațiunii sunt subiecte discutate și dezbătute. Inteligența e înțeleasă ca o facultate ne exclusiv umană, de percepere, înțelegere (rațiune), de predicție și manipulare a unei lumi mai complexe decât individul. Câmpul științific al „intelenței artificiale” cuprinde și exprimă concepte, metode și artefacte ce au drept obiectiv înțelegerea și construirea de entități non umane inteligente.

Potrivit diverselor definiții ale IA se pot distinge patru mari categorii, după criteriul de inteligență care va decide în final dacă IA e... inteligentă! Mai întâi, IA ca agent acționând în mod uman. În această categorie inteligența artificială este indistinctibilă ori mai bună decât umanul. Regăsim testul lui Turing: în spatele voalului, mașina e de nedesprins de un uman oricare ar fi conversația cu entitatea. Se regăsesc în această categorie, deopotrivă, mișcarea transumanistă, mașina înlocuind la un moment dat genul *homo sapiens*, mai mult sau mai puțin în materialitatea sa. Urmează IA ca entitate ce gândește în manieră umană. Această clasă este rezultată din curentul cognitivist ori, mai general, psihologist. E vorba de a pleca de la corpusul de științe cognitive și de a deduce legi și modele. Această abordare pune accentul pe modul în care entitățile soluționează problemele în interacțiune cu mediul lor. O a treia ipostază e cea a IA ca entitate ce gândește în mod rațional.

O altfel de prefață

Această categorie pune accentul pe gândirea simbolică (în sensul matematic al termenului), gândirea rațională în sensul legilor gândirii, precum cele ale logicilor de prim ordin ori de teoriile logiste ale lui Bernard Russel. E o viziune mai veche, care urcă până în antichitate, în timpurile lui Aristotel, părintele logicii, care descrie în Etica Nicomahică, poate primul, programe de cercetare privind inteligența. El propune, după cum se știe, definirea unui obiectiv echipat cu criterii de reușită și concentrarea asupra modului de a-l atinge. O atare metodă poartă astăzi numele de Regression Planning System. Așadar, se consideră că delibărăm nu asupra scopurilor înseși, ci a mijloacelor de a le atinge; un medic nu se întreabă dacă trebuie să vindece bolnavul și niciun retor dacă va genera persuasiunea scontată, după cum niciun om politic nu își pune problema dacă va stabili legi bune și tot așa în alte domenii nu vom delibera asupra scopului de atins. Dar, odată ce s-a stabilit scopul, se examinează cum și prin ce mijloace se realizează; dacă va apărea că el poate fi produs prin mai multe mijloace, se va căuta care dintre acestea va antrena realizarea cea mai ușoară și mai bună. Dacă, dimpotrivă, scopul s-ar îndeplini doar printr-un singur mijloc se va aprecia cum prin acesta se va realiza și acest mijloc la rândul său poate să fie el însuși, până când vom ajunge la cauza imediată, la care, în ordinea descoperirii, e ultima. În fine, cea de-a patra categorie e cea a IA ca entitate acționând în mod rațional. Este vorba, în acest caz, de a ne concentra asupra comportamentului ori a secvenței de acțiuni care obține cea

Inteligența artificială de azi

mai bună adecvare a sarcinii cerute. În raport cu categoria precedentă, o manieră corectă, formală ori adecvată de a gândi, de exemplu, prin interferențe, nu e în mod obligatoriu metoda de ales pentru a găsi acțiunea cea mai adecvată. Exemplul cel mai evident și edificator este cel al automobilelor autonome în care programele se bazează pe aprențisajele prin rețelele neuronale care nu utilizează proceduri simbolice. Din punct de vedere istoric, inteligența artificială, ca efort științific, s-a născut în anii 1950, la confluența mai multor curente de cercetare, prin actori și gânditori faimoși, precum Alan Turing, Claude Shannon, Herbert Simon. Dezvoltările IA au fost posibile prin avântul extraordinar al informaticii, în general, și al digitalizării subsecvente societății, în special.

I. Problematika juridică generată de dezvoltarea inteligenței artificiale se extinde din ce în ce mai mult și devine din ce în ce mai complexă, implicând reacții pe măsură. Chemați să formuleze rapid răspunsuri adecvate și eficiente, legiuitorul, judecătorul și doctrinarul se află în fața unor mari dileme teoretice și practice. Provocările sunt pasionale și proporționale cu mizele create și afirmate; dreptul nu poate constitui o frână în calea revoluției noilor tehnologii, iar depășirea capacității sale de manifestare corespunzătoare creează pericole grave pentru statutul individului și mersul societății în lipsa controlului social și democratic. Din fericire, reacțiile juridice nu au întârziat să apară și sunt în curs de desfășurare, deopotrivă la nivel național, al UE și internațional. Desigur,

O altfel de prefață

necunoscutele persistă și își așteaptă dezlegarea cuvenită. Reflecția juridică grăbită și poate prea entuziastă a început deja să vorbească chiar de cristalizarea unui „drept al inteligenței artificiale”. Suntem așa repede în fața unui asemenea fenomen? Ce și cum poate fi calificat ceea ce s-a structurat în domeniul dreptului în raport cu aplicațiile și implicațiile tehnicilor (tehnologiilor) inteligenței artificiale? Să încercăm mai multe considerații și să propunem câteva concluzii.

1. Adepții tezei afirmative pornesc de la premisa că inteligența artificială a ajuns deja la stadiul dezvoltării sale ce permite și chiar reclamă a ne imagina înțelegerea și exprimarea ei specifică de către drept. Aplicațiile acesteia se concretizează în ipostaze din ce în ce mai diverse și mai numeroase, așa încât nu mai e nevoie de simple proiecții pentru a avea reprezentarea deopotrivă a progreselor de înregistrat și a riscurilor de suportat. O reglementare cuprinzătoare a domeniului se află în stadiu de proiect și pe cale a fi adoptată și a intra în vigoare, Comisia Europeană publicând, la 21 aprilie 2021, o propunere de regulament privind stabilirea de reguli de armonizare vizând inteligența artificială. În amonte, lucrările preparatorii au fost deja angajate, fie că e vorba de evaluarea situațiilor în curs, de a proba adaptabilitatea regulilor de drept pozitiv, de pregătirea orientărilor de urmat și opțiunilor de operat ori, și mai mult, de a ne întreba asupra și a reflecta în privința metodelor, între abordarea etică și demersul prescriptiv.

2. Consultantii anglo-saxoni specializați în informatică juridică au anunțat mai demult că profesiile juridice trebuie să integreze tehnologiile inteligenței artificiale în meseriile lor, sub pericolul de a fi depășiți prin aplicațiile denumite *legal tech* și dezvoltate prin start-upuri, care invadează domeniul și cel de a nu mai putea justifica suportarea remunerării lor. În SUA s-a dezvoltat tehnologia cognitivă cu pretenția de a înlocui un tânăr avocat și a oferi multiple servicii conexe, ajungându-se până la o reprezentare (artificială) experimentală în instanță. La rândul lor avocații francezi și ordinele profesionale se îngrijoresc deja de o atare problematică. Editorii din Hexagon par a fi în întârziere în privința performanțelor în materie de relevanță ori de rapiditate a aplicațiilor precum *Supra Legem*, *Predicticé*, *Case Law Analytics* și *Doctrine.fr*. Chiar revistele juridice tradiționale (*Semaine Juridique*, *Recueil Dalloz* etc.) consacră atenție fenomenului IA și dreptului aferent. În fine, în China s-a realizat procurorul (acuzatorul) artificial cu propria-i sferă de acțiune (categorii de infracțiuni posibile astfel de instrumentat).

Aplicațiile zise IA juridice sunt, în principal, sistemele experte (de exemplu, softurile de gestiune a contractelor). Un sistem de gen e un instrument capabil să reproducă mecanismele cognitive ale unui expert, într-un domeniu particular, prin reguli logice. Această primă cale de a ajunge la inteligența artificială a dat rezultate promițătoare. Plecând de la circa o sută de reguli, cel puțin, s-au dezvoltat practici tinzând a deveni curente, dar incertitudinile persistă în multe privințe. Costul

O altfel de prefață

ridicat al operațiunilor pertinente reprezintă o altă piedică în avântul așteptat și dorit al tehnologiilor avute în vedere.

În 2020, o mamă a depus ca probă, într-o cauză de încredințare a unui minor în Marea Britanie, o înregistrare audio a fostului soț în care se proferau amenințări. Avocații tatălui, care locuiau în Dubai, au examinat-o și au reușit să dovedească că era vorba de o manipulare printr-un program de inteligență artificială. Era, după toate probabilitățile, primul exemplu al utilizării în justiție a unui „deepfake”. Iar analiza lui făcea parte dintr-o conferință a unui eminent criminolog canadian intitulată sugestiv „IA poate să amenințe integritatea justiției?”. În același context se remarcă faptul că punerea în discuție a fiabilității mijloacelor de probă în cauzele judiciare este una dintre cele trei mize pe care le prezintă IA pentru sistemul de justiție. Celelalte două sunt, pe de o parte, riscul ca algoritmi să amenințe în mod accidental justiția prin imprevizibil și posibilitatea unui ciberatac care ar modifica sistemele de IA, în așa fel încât să introducă prejudecăți.

Prima aplicare a sistemelor de IA în justiție va fi medierea în cazurile de consumație, de constatare a infracțiunilor și micilor creanțe cel mai probabil la orizontul 2025. În orice caz, apreciază specialiștii domeniului, nu se va ajunge curând și poate că niciodată la hotărâri definitive stabilite prin IA. Unii preferă să vorbească de justiția argumentală: se sporește puterea justițiabilului. Se vor îndruma deciziile cantitative, de pildă care sumă a fost acordată ca daune-interese în alte cauze

pentru un aparat defectuos, pentru pierderea unei gambe, fără a lega judecătorul. Inteligența artificială, de exemplu, nu va putea niciodată să genereze o hotărâre care să legalizeze un mariaj homosexual, întrucât analiza e bazată pe trecut. Un judecător poate să evalueze evoluția contextului socio-politic. Această evoluție constantă a justiției o distinge de alte domenii în care IA este utilizată în prezent, în care aceasta din urmă e utilizată actualmente ca marketing. E o tehnologie deosebită pentru cadrele stabile și previzibile, dar în justiție există multe circumstanțe individuale de interferențe, în condițiile în care cazurile nu sunt similare. Ea va fi utilizată pentru evaluări de probațiune ori de liberări condiționate unde în prezent algoritmi seamănă deja controversate. Controlul *a priori* și *a posteriori* al legăturilor introduse de algoritmi IA ar necesita prea multă mână de lucru pentru a analiza rapoartele și a detecta interconexiunile respective.

Încadrarea recunoașterii faciale ar fi o miză majoră pentru drept; comisarii protecției vieții private din Canada, de exemplu, s-au pronunțat pentru consolidarea unei atari operațiuni. S-ar putea imagina, spre exemplu, că ar fi posibil de a o utiliza în perimetrul locului comiterii unei crime, dar nu peste tot în oraș. Utilizarea de baze de date comerciale cu fețe umane ridică, de asemenea, o problemă.

3. Așa cum anunța recent presa franceză, patru artiști și agențiile lor au început deja lupta judiciară împotriva utilizărilor abuzive, dăunătoare

O altfel de prefață

pentru drepturile de autor ale inteligenței artificiale creatoare de imagini. După punerea pe piață de mai multe generatoare de imagini pentru marele public (DALL-E, Midjourney, Stable Diffusion ș.a.) controversa s-a amplificat între ilustratori și societățile de IA. Acestea din urmă sunt acuzate că exploatează operele pentru a dezvolta generatoare vizuale fără consimțământul artiștilor și retribuire. Pentru depășirea impactului s-a apelat la justiție. Trei ilustratori au depus o plângere colectivă în SUA la 13 ianuarie 2023; cele trei reclamante, semnatare recunoscute în BD și concept art se declară voluntare „pentru a reprezenta o categorie de mii, poate chiar milioane de colegi artiști afectați de IA generativă”. La San Francisco acțiunea lor de grup (colectivă) vizează trei societăți acuzate de a le fi utilizat creațiile fără consimțământul lor. Una dintre ele, Stability AI, întreprindere cu sediul la Londra, e dezvoltatorul Stable Diffusion, o inteligență artificială care generează imagini plecând de la texte. Midjourney e la fel o IA, generatoare de ilustrații impresionante, grație frazelor învățate de utilizator. În fine, DeviantArt, fondat în 2000, e una dintre cele mai mari platforme de artiști pe web. Acest site a lansat „DreamUp”, o aplicație similară plătită. Mai degrabă decât a apăra comunitatea de artiști care o alimentează de la crearea sa, acest site s-a umplut de creații generate de creatori care utilizează IA în detrimentul altora. Aceste imagini automatizate fac astăzi în mod direct concurență altor forme de animație, jocuri video, retușul de imagine, ilustrare, editare, presă ori publicitate. Cele trei societăți sunt acuzate mai ales de a fi adus

Inteligența artificială de azi

prejudicii dreptului de autor, în special prin stocarea de copii neautorizate de imagini supuse copyright-ului. Totuși, respectivele întreprinderi afirmă că această practică este acoperită de legi, precum cele pe care doctrina americană le denunță de „fair use”, adică ale unei „folosiri loiale ale unei opere protejate”. Or, pentru reclamante practicile de IA sunt mai mult decât neloiale. Dacă aceste programe sunt propriu-zis de artă conținând imagini, aceste generatoare le utilizează pentru a se forma. Esențialul problemei privește deci bazele de date de imagini cu care sunt conduse IA pentru a-și fabrica instrumentele. Se pune întrebarea: ce opere au alimentat aceste softuri, mari shakers matematici? Contrar întreprinderii Open AI (dezvoltator al robotului DALL-E), care rămâne discretă asupra bazelor sale de alimentare, Stability AI e mai transparentă în privința surselor sale și a dat posibilitatea artiștilor să-și retragă operele (o sarcină în fapt imposibilă, având în vedere numărul de imagini pe web...). Potrivit comunicatului artiștilor Stability AI a finanțat „Laion”, o organizație germană care constituie „ansamble de date de imagini din ce în ce mai voluminoase, fără consimțământ, credit ori compensare pentru artiștii originali”, destinate să fie utilizate de întreprinderile de IA.

Plângerea americană nu e prea îndepărtată de o a doua, depusă de această dată la Londra. Potrivit unui comunicat din 17 ianuarie 2023, Getty Image, cea mai mare agenție de ilustrații, fotografii și video americană, a antamat o procedură judiciară în fața High Court of Justice din capitala britanică contra

O altfel de prefață

Stability AI, afirmând că întreprinderea a violat drepturi de proprietate intelectuală, în special drepturi de autor privind conținutul aparținând Getty Images ori reprezentate de ea. Pârâta ar fi copiat deci în mod ilegal și ar fi tratat milioane de imagini protejate de dreptul de autor și metadata asociate deținute ori reprezentate de Getty Images fără licență cu profitul intereselor comerciale ale Stability AI și în detrimentul creatorilor de conținut. În comunicatul său, Getty a amintit că ea a furnizat deja licențe societăților de inovare tehnologică. Pirataj, furt, copiere ilegală, parazitism. Pentru a înțelege și soluționa în mod corespunzător acțiunile respective, tribunalele sesizate vor trebui să înțeleagă funcționarea complexă a IA și să reflecteze asupra faptului dacă dreptul de autor e adaptat acestor noi mașini și să încerce ca printr-o atitudine creativă să pună jurisprudența în favoarea, deopotrivă, a progresului științifico-tehnic și juridic.

4. Sistemele de inteligență artificială prezintă astăzi numeroase riscuri pentru indivizi: ele pot aduce atingere vieții private ori se dovedesc discriminatorii, manipulatorii sau chiar pot produce prejudicii fizice, psihologice ori economice. De exemplu, ele pot perpetua prejudecăți sociale și discrimina persoanele la locul de muncă ori în contexte de prevenire a criminalității, tot așa pot manipula *on-line* comportamentele copiilor, persoanelor în vârstă ori ale altor categorii de consumatori, exploatându-le vulnerabilitățile grație analizelor de date avansate și forțându-le să ia decizii